

De Paramariboroute

Ko van Geemert

Inleiding

Martha Gelhorn vertelt in *Travels with myself and another* uit 1978, dat ze in 1942 op pad gaat om over de oorlog te schrijven voor het tijdschrift *Collier's*: 'Ik kon schrijven over Onze Jongens aan een afgelegen front, de lezers van *Collier's* zouden dat vast goedkeuren. Wat mijzelf betreft was de naam Suriname genoeg. Een plek met zo'n naam moest ik gewoon zien. [...] Al had ik tot twee dagen geleden nog nooit van Paramaribo of Suriname gehoord, toch had ik het gevoel dat ik op een plek gekomen was waarvan ik jarenlang gedroomd had. [...] De mensen van Paramaribo waren het mooist om te zien. Maar de winkels, Javaans, Indiaas, Nederlands, Chinees, mochten er ook wezen.'

Het omgekeerde moet Gabriel García Márquez zijn overkomen. Zo lijkt het, aangezien hij over zijn bezoek in 1981 schreef: 'Suriname is – zoals niet iedereen weet – een onafhankelijk land aan de Caribische Zee dat tot enkele jaren geleden een Nederlandse kolonie was. [...] De hoofdstad, Paramaribo [...], is een trieste, lawaaierige stad. [...] Als een Nederlands vliegtuig op zijn vlucht van Amsterdam naar Caracas er niet eens per week een routinestop zou maken, zou niemand nog weten dat dit land bestond.' (*De zee van mijn verloren verhalen*, 1992)

Of je houdt van Paramaribo, of je verafschuwt het. Het blijkt velen zo te vergaan.

Paramaribo is niet de eerste hoofdstad van Suriname. De Engelse kolonisten onder leiding van Lord Willoughby gaven de voorkeur aan Thorarica, een stad ten zuiden van Paramaribo. Willoughby had in 1651 een expeditie naar Suriname gestuurd om daar een kolonie te vestigen, omdat men op het naburige Barbados te weinig landbouwgrond vond voor suikerplantages.

In 1667 al werd deze kolonie verkocht aan Zeeland, aan admiraal Abraham Crijnssen. Het Fort Willoughby werd Fort Zeelandia,

P.J. Benoît, Verkoop van een slavin, 1839

vernoemd naar het schip waarover Crijnssen het bevel voerde. Paramaribo werd de nieuwe hoofdstad, er werd nog een poging gedaan deze Nieuw Middelburg te noemen, maar deze naam is nooit ingeburgerd.

In de tijd dat Thorarica de hoofdstad was bestond Paramaribo overigens al. In 1613, jaren voor de komst van de Engelsen dus, vestigden twee Hollandse kooplieden, Nicolaes Baliestel en Dirck Claesz van Sannen, zich bij het dorp Parmarbo of Parmurbo. De naam van de stad die uit hun handelsvestiging zou ontstaan, is ontleend aan dit dorp. Om zichzelf en hun goederen te beschermen, maakten beide kooplieden een versterking rond hun factorij. Het mocht niet baten want in de navolgende periode was Paramaribo afwisselend in handen van Fransen en Engelsen. Lord Willoughby liet de vestiging versterken met een klein, houten fort, het Fort Willoughby.

Vanuit dit Fort Willoughby/Zeelandia gezien groeide Paramaribo naar het westen. De eerste straten, die het oudste gedeelte van de stad omringen, zijn de Gravenstraat (tegenwoordig Henck Arronstraat), de Heerenstraat en de Keizerstraat tot aan de Klipstenenstraat. In de eerste helft van de achttiende eeuw breidde Paramaribo zich uit tot de Zwartenhovenbrugstraat. Daarna groeide de stad in alle richtingen. In het zuiden werden diverse grachten aangelegd, waardoor bebouwing

op de drassige grond mogelijk werd. In het noorden kwam de nieuwe woonwijk Combé. In het westen werd de stadsgrens verplaatst naar de Wanicastraat, nu J. A. Pengelstraat geheten.

In 1829/'30 bezocht Pierre Jacques Benoît Suriname, een bezoek dat hij op verschillende manieren vastlegde. Benoît werd geboren in Antwerpen in 1782. Hij stierf in Brussel in 1854. Benoît was aanvankelijk opgeleid voor het ambacht van goudsmid, maar hij verkoos een meer avontuurlijk leven toen hij nauwelijks twintig jaar oud was. Hij maakte voor die tijd al grote reizen door Europa. Hij was een man van veel kwaliteiten, zo was hij tekenaar, schilder, handelsagent, scheepskapitein en restaurateur van schilderijen. Maar bovenal was hij een globetrotter. Benoît was een welkome gast in de salons van de Europese society, en al vond men hem wel eens een fantast, hij kon over de reizen die hij had gemaakt onderhoudend vertellen. Omstreeks 1830 bracht hij geheel op eigen initiatief een bezoek aan de Nederlandse kolonie Suriname. Men denkt dat hij daar enkele maanden heeft rondgereisd. Benoît had altijd potlood en papier bij zich en maakte een groot aantal tekeningen waarbij hij zoveel mogelijk het echte leven in de stad, op de plantages en in het oerwoud probeerde weer te geven. Hij had een grote belangstelling voor de negers en de indianen.

Benoît schreef zijn ervaringen op in een boek dat in 1839 verscheen onder de titel: *Voyage à Surinam*. Daarin waren ook 99 tekeningen opgenomen. In 1967 werd een replica van het kostbare originele werk gemaakt. In opdracht van Suralco (de Surinaamse Aluminium Company) werd hiervan in 1980 een nieuw boek samengesteld, waarbij de oude tekeningen in kleur speciaal werden bewerkt door de historicus Chris Schriks (De Walburg Pers). *Voyage à Surinam* is een van de mooiste plaatwerken over Suriname. Benoît beschreef het land en zijn bevolkingsgroepen, hun gebruiken, voorwerpen, feesten en rituelen. Paramaribo beschrijft hij zo: 'Door de nieuwe bebouwing herwint de stad haar uiterlijk: elegant en rijk. De straten zijn breed, recht en bestaan uit grind en schelpen op Hollandse wijze aangelegd. Vijf straten uitgezonderd, zijn ze als het ware met een loodlijn getrokken. Aan weerskanten zijn ze afgezet met rijen citroen-, sinaasappel- en tamarindebomen die, beladen met bloemen of vruchten, 25 tot 30 voet hoog zijn. De openbare plaatsen, overschaduwde door mooie bomen, zijn ruim en hebben een regelmatige vorm. Iedere dag halen slaven onder toezicht van een wachter van het gouvernement modder en straatvuil weg. Zo vindt

men in deze stad de Hollandse properheid terug.’

De befaamde reisauteur V.S. Naipaul beschreef Paramaribo als een unieke, wel een beetje saaie plaats, met ‘provincial elegance, with its palm-lined streets and dusty side-walks, its close-set wooden houses and their verandaed top floors, its calm main square overlooked by official buildings’ (*The Middle Passage*, 1962).

In 2002 werd de historische binnenstad van Paramaribo door de Unesco aangemerkt als Cultureel Werelderfgoed, vanwege het zeventiende-eeuwse stratenplan dat nog vrijwel geheel intact is en vooral ook vanwege de houten huizen: ‘een uitzonderlijk voorbeeld van het geleidelijk samengaan van Europese architectuur en bouwtechnieken met inheemse Zuid-Amerikaanse materialen en ambachten.’

We kunnen er alles over lezen in het mooie boek van Olga van der Klooster en Michel Bakker, *Architectuur en bouwcultuur in Suriname* (2009). Het is des te treuriger dat lang niet al de houten huizen in Paramaribo adequaat worden opgeknapt en onderhouden. Stieven Ramdharie schrijft erover (in *de Volkskrant* van 30 maart 2009): ‘het beperkte besef hoe bijzonder de bebouwing is en het gebrek aan restauratiebudgetten van de overheid, vormen een constante bedreiging. [...] De Nederlandse architect en hoogleraar restauratie aan de TU Delft Paul Meurs, die door Unesco werd betrokken bij het maken van een managementplan om het erfgoed te beheren, betoogt dat niet geprobeerd

moet worden om vanuit Nederland de binnenstad te behouden. Hij benadrukt de Surinaamse verantwoordelijkheid.’

De laatste resten van de oude hoofdstad Thorarica zijn inmiddels al lang weggevaagd. Eigenlijk herinnert alleen nog de naam van het bekendste hotel van Suriname, Torarica, aan deze eerste hoofdstad.

De hiernavolgende wandeling start bij dit hotel. In *de Ware Tijd* publiceerde ik een voorproefje (weekeditie 25 januari – 2 februari 2008), dat aldus begon:

‘Wandelen door Paramaribo is geen pretje: de trottoirs zijn berucht vanwege hun onverwachte gaten en staan bovendien vol geparkeerde auto’s. Verder wordt iemand als ik, die rechtsrijdend verkeer gewoon is, bij het oversteken regelmatig overvallen door plotseling opduikende bromfietzers. En dan is er natuurlijk de zon, die wandelen niet echt vergemakkelijkt. Toch houd ik er enorm van, van zowel de zon als van het wandelen door de stad. Toen ik, Amsterdammer zonder *roots* in Suriname, in 1997 voor het eerst in Paramaribo kwam, werd ik er meteen een beetje verliefd op. Sindsdien kwam ik er vele malen en begon me te interesseren voor boeken van Surinaamse schrijvers en literatuur waarin de stad een rol speelt. Dat wandelen door de stad en erover lezen, bracht me op het idee een “literaire wandeling” te gaan schrijven, een wandeling [...] aan de hand van citaten waarin Paramaribo duidelijk herkenbaar is, van Surinaamse auteurs, maar ook van andere, aangevuld met aanverwante wetenswaardigheden.’

Over de kwaliteit van de Surinaamse literatuur wordt verschillend gedacht. De sociaal-geograaf en publicist Anil Ramdas heeft er geen hoge pet van op: ‘We kunnen er omheen draaien, we kunnen optimisme en hoop voorwenden, we kunnen beweren dat het aan de Nederlandse uitgevers ligt, of aan de Nederlandse recensenten, aan het distributienet of aan een cultuur die meer op luisteren en zien dan op lezen is georiënteerd [...] maar het zijn per slot van rekening allemaal elegante smoezen voor het feit dat de Surinaamse literatuur gefaald heeft. De Surinaamse literatuur is mislukt.’ (*De papegaai, de stier en de klimmende bougainvillea*, 1992)

Dé kenner van de Surinaamse literatuur Michiel van Kempen denkt er wat genuanceerder over. ‘Gaandeweg vond de Surinaamse literatuur ook internationaal meer weerklank,’ concludeert hij in het onvolprezen

standaardwerk *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur* (2003). Deze studie eindigde in 2000, waarin Van Kempen constateert: ‘Het jaar 2000 kondigde meer literair talent aan dan op welk ander moment in de geschiedenis van de Surinaamse letteren.’ In de wandeling komen we erop terug.

De Amerikaanse schrijver en bioloog Andrew Westoll verbleef een jaar in Suriname om onderzoek bij apen te doen. ‘When I finished my research contract I left Surinam right away. But the country stayed with me. I was hooked on the place. Over the next few years, I read every book about Surinam I could find, bookmarked every website that mentioned it and subscribed to online European newspapers I couldn’t even read. [...] I collected obscure cultural references to the country the way a young hipster collects vintage T-shirts. In *The Silence of the Lambs* [gebaseerd op een boek van Thomas Harris], Hannibal Lecter’s shipment of Death’s-head Hawkmoths comes from Surinam. In Gabriel García Márquez’s *Love in the Time of Cholera*, a mischievous parrot from Paramaribo occasions the death, by fall from a ladder, of dr. Urbino. In J.R.R. Tolkien’s invented language of Quenya, the word *surinen* means ‘in the wind’. [...] And, finally, during the last frenzied chapter of Don DeLillo’s *White Noise*, protagonist Jack Gladney wonders if perhaps the man he’s about to murder, the deranged Dylar dealer Willie Mink, might, in fact, be Surinamese. “Where was Surinam?” thinks Gladney, the moment before he opens fire.’ (*Surinam*, 2009)

Het is een nogal curieuze keuze die Westoll hier maakt, maar zijn enthousiasme voor Suriname, voor Paramaribo en alles wat daarover is geschreven, is aanstekelijk.

‘De topografie van de literatuur – de feiten in de fictie – is een van de dingen waaraan ik plezier beleef,’ schrijft Paul Theroux in *De grote spoorwegcarroussel retour* (2008) en ik zeg hem dat na, ‘met andere woorden, daar waar de levende straat de pagina’s van het boek binnenkomt en waar je zowel over de echte als over de imaginaire straat kunt lopen. Niet iedereen houdt van wandeltochten die meestal “literaire wandeling” worden genoemd, maar ik wel, omdat ze laten zien hoe fantasie en landschap tot kunst worden gecombineerd.’

Het is niet ongebruikelijk dat een auteur meldt dat hij zich niet op volledigheid wil laten voorstaan. Het is met mij niet anders. U zult